

Червона кімната

КУПИТИ

Про книгу

Головний герой роману «Червона кімната» - молодий чиновник Арвід Фальк, який раптом збагнув, що його покликання - це література, тож намагається знайти своє місце серед «красного» письменства. Проте доволі швидко розчаровується. Життя відкриває перед ним той факт, що здобути почесні та визнання суспільства можуть самі посередності. Замість ідеалів і справжньої літератури - лише розмови літературно-мистецької братії в ресторанній залі, прозваній «Червоною кімнатою».

Авґуст Стріндберг

ЧЕРВОНА КІМНАТА

Роман

ЩЕ ОДНУ СТОРІНКУ
про манливість оmani

Стокгольм із пташиного лету

Було ясне надвечір'я на початку травня. Невеличкий сад на пагорбі Мосебаке ще не відкрили для відвідувачів, і квітники в ньому були ще не скопані. Проліски, що повитикалися з-під торішнього сухого листа, вже мали от-от скінчити свій короткий вік і поступитися місцем чутливішому до морозу шафрану, який знайшов собі захисток під голою грушею; бузок чекав тільки південного вітру, щоб укритися цвітом, а липи й далі постачали зі своїх не розпуклих ще бруньок любовний напій зябликам, що жваво лагодили вимощені мохом гнізда у гіллі біля самих стовбурів дерев. Жодна людська нога не топтала ще піщаних стежок, відколи з них зійшов сніг, тому тут було привільне життя птахам і квіткам. Горобці визбиравали всіляке сміття і носили під дах будинку навігаційної школи: підбирали шматочки ракетних гільз із осіннього феєрверку, вискубували соломку, якою були обмотані молоді деревця, привезені торік із Росендальського садівництва їхнє око помічало все! Вони знаходили клаптики берегової матерії в альтанках і жмутики собачої шерсті, що позастрягали на шорстких дерев'яних ніжках лавок сліди собачих бійок із минулої осені. Усюди кипіли життя і боротьба за існування.

Сонце стояло ще над Лільгольмом і кидало на схід цілі пучки проміння. Воно пронизувало дим, що здіймався від Бергсунду, ковзало по затоці Рідарф'єрд, спиналося на хрест Рідаргольмської і натикалося на стрімкий дах Німецької церков, гралося вимпелами суден біля Шепсбру, віддзеркалювалось у вікнах великого будинку морської митниці, золотило гаї острова Лідінге і тонуло в порожевілих хмарах ген-ген удалині, над морем. А звідти знявся вітер і полинув тим самим шляхом, тільки у зворотному напрямку через Ваксгольм, повз фортецю, морську митницю, острів Сіклу, покружляв на Гестгольмі, заглядаючи в місця літніх розваг, тоді помчав далі й досяг затоки Данвік, злякався там чогось і кинувся наосліп південним берегом, прихопивши із собою запах вугілля, дьогтю й риби, наскочив на

Стадгорд, побрався вгору по Мосебаке, залетів у сад і наткнувся на стіну. Тієї самої миті стіна подалася то кухарка розчинила вікно, зірвавши папір, яким були обклеєні рами; з кімнати бухнув огидний дух пригорілого сала, пива, соснового хмизу й тирси, і вітер поніс його далі. Поки дівчина стояла, набираючи повні груди свіжого повітря, він примудрився прихопити з вікна вату, посипану блискітками, ягодами барбарису й пелюстками шипшини, і закружляв із нею по стежках у танці, до якого незабаром приєдналися горобці й зяблики, раді, що вітер, принісши їм свою здобич, зняв із них чимало весняних турбот.

Тим часом кухарка знов узялася до вікон, а за кілька хвилин з пивниці на веранду відчинилися й двері. З них вийшов скромний на вигляд, але гарно вбраний юнак і спустився в сад. В обличчі його не було нічого незвичайного, та в очах світилися смуток і неспокій, які, проте, зникли, коли юнак вийшов із тісного приміщення назустріч відкритому обрієві. Він повернувся проти вітру, застебнув пальто й кілька разів глибоко вдихнув свіжого повітря, від чого, видно, йому полегшало на душі. Потім він почав походжати вздовж поруччя, що відділяло сад від стрімкого схилу до озера.

Знизу долинав весняний гомін міста: у гавані двигтіли, обертаючись, парові крани, на трамвайних коліях скреготали вагони, свистіли різки сторожів на шлюзах, пахкали пароплави біля Шепсбру, гуркотіли, підстрибуючи на нерівній бруківці Кунгсбаке, омнібуси. Гамір і лайка в ятках рибалок, тріпотіння вітрил і прапорців на суднах біля пристані, крик чайок, сигнали горна на Шепсгольмі, вигуки вантажників на ринку в Седермальмі, стукіт дерев'яних черевиків на Гласбруксгата, якою йшли робітники усе це справляло враження таких життя й діяльності, що в юнакові, мабуть, прокинулась енергія, бо тепер на обличчі в нього проступила впертість, життєрадісність і рішучість, і коли він, перехилившись через поруччя, глянув на місто, що лежало внизу, то, здавалося, побачив у ньому ворога: ніздрі його затремтіли, очі спалахнули, і він підняв кулак, ніби хотів кинути виклик чи погрозити бідолашньому місту.

На церкві святої Катріни почало бити сьому, за нею озвалася меланхолійним дискантом церква Богородиці, потім Собор і Німецька церква додали свої басы, і скоро повітря сповнилося дзвоном усіх міських годинників, що відмірювали сьому годину; навіть коли вони

один по одному затихли, ще довго чути було мирну вечірню пісню останнього: він мав вищий, ніж інші, тон, чистіший звук і швидший темп справжня музика! Юнак слухав його й намагався визначити, звідки долинає той дзвін, бо він збудив у ньому якісь спогади. Спогади стали такі живі, що юнакове обличчя скривилося з болю, ніби в дитини, коли вона збагне, що лишилася самотньою. Він і справді був самотній, бо його батько й мати спочивали на цвинтарі біля церкви святої Клари, звідки тепер долинав іще дзвін, і він був дитиною, бо досі вірив усьому і правді, й казкам.

Дзвін на церкві святої Клари затих, і шурхіт чиїхось кроків по піщаній стежці вивів юнака із задуми. Від веранди до нього йшов низенький чоловічок із великими баками, із тонкими устами, яким він завжди намагався надати приязного, навіть добродушного виразу, в окулярах, що, здавалося, швидше ховали його очі від чужих поглядів, аніж допомагали бачити, у приплеснутому капелюсі й у доброму ще пальті, хоч із поламаними гудзиками. Штани в нього обвисли, а хода виказувала самовпевненість і несміливість водночас. Із його невиразного зовнішнього вигляду не можна було визначити, який у нього фах чи якого він віку. Він однаково скидався і на ремісника, і на службовця, а років можна було йому дати від двадцяти дев'яти до сорока п'яти. Утім товариство юнака, до якого він підходив, видно, лестило йому, бо він незвичайно високо підняв свого пом'ятого капелюха і склав губи в найдобродушнішу усмішку.

— Вам не довелося довго чекати, пане окружний суддя?

— Ані хвилини: щойно вибило сьому. Дякую вам, що ви були такі ласкаві й прийшли, бо, мушу признатися, ця зустріч дуже багато для мене важить. Точніше сказати, від неї залежить моє майбутнє, пане Струве.

— О Господи!

Пан Струве лупнув очима. Він сподівався тільки посидіти за чаркою і не мав великого бажання вести поважну розмову, на що в нього, зрештою, були свої причини.

— А щоб нам ліпше розмовлялося вів далі юнак то, якщо не заперечуєте, ми посидимо тут у садку й вип'ємо по чарці грогу.

Пан Струве смикнув себе за правий бакен, обережно натягнув капелюха, подякував за запрошення, але був видимо занепокоєний.

— Найперше я прошу вас не величати мене більше окружним суддею знов озвався юнак бо я ним ніколи не був, а працював тільки позаштатним референтом, та від сьогодні позбувся й цієї посади, і тепер я просто Фальк.

— Тобто?!

Пан Струве мав такий вигляд, ніби втратив вигідне знайомство, проте залишився люб'язним.

— Ви людина ліберальних поглядів

Пан Струве спробував перебити його, але Фальк повів далі:

— Я хотів поговорити з вами як зі співробітником вільнодумної «Червоної шапки».

— Та що ви, я там виконую дуже скромну роль

— Я читав ваші блискучі статті з робітничих і всіх інших питань, які нас так хвилюють. Ми рахуємо цей рік третім і пишемо його римськими цифрами, бо минає три роки, як до парламенту обрано нових представників^[2], і скоро ми побачимо здійснення наших надій. Я читав у «Друзі селянина» ваші чудові життєписи провідних політиків, людей із народу, яким нарешті вдалося запровадити в життя те, що вони так довго виношували в думках. Ви один із найпередовіших людей, і я вас дуже поважаю!

Струве, в якого обличчя спохмурніло, замість засяяти від такої полум'яної хвали, вхопився за ці слова, як за рятівну соломину:

— Дозвольте сказати вам, що мені справді дуже приємно чути визнання моїх заслуг від такої молодोї людини і, цього я не приховую, такої видатної особи, як ви, пане окружний суддя, але, з іншого боку, навіщо нам говорити про ці надто поважні, щоб не сказати сумні, речі тут, на лоні природи, першого весняного дня, коли все цвіте і сонце своїм теплом зігріває землю? Ліпше забудьмо про турботи й спокійно випиймо чарку. Вибачте, але я вважаю, що як старший можу наважитись і тому пропоную перейти на «ти».

Фальк, який сподівався викресати іскру, відчув, що замість кременя попав тільки в трут. Він прийняв пропозицію без особливого захвату. І ось тепер двоє нових побратимів сиділи, не маючи про що говорити один із одним, хіба що про своє розчарування, яке й так було написане на їхніх обличчях.

— Я щойно казав тобі знов почав Фальк що сьогодні кинув службу й відмовився від канцелярської кар'єри, а тепер хочу тільки додати, що маю намір стати літератором.

— Літератором? О Господи, нащо? Як шкода!

— Шкодувати нема за чим. Тепер я хочу спитати тебе, куди мені звернутися, щоб отримати якусь роботу.

— Гм! Важко щось порадити. Звідусіль напливає чимало люду! Але тобі сюди пхатися не варто. Справді шкода, що ти кидаєш службу: шлях літератора важкий шлях! Струве намагався показати, ніби його дуже засмутив Фальків намір, але не міг приховати певного вдоволення з того, що ще хтось опинився в біді. Але скажи мені, через що ти кидаєш шлях, на якому тебе чекали пошана і влада? спитав він.

— Пошана чекає тих, хто привласнює собі владу, а влада належить тим, хто має нахабство.

— Це вже ти казна-що плещеш! Не так воно страшно, як тобі здається.

— Не так? Ну, то я спробую пояснити тобі це інакше. Я змалюю тобі одну з шести установ, у які я записувався. П'ять перших я зразу ж залишив із тієї простої причини, що там не було ніякої роботи. Щоразу, коли я приходив і питав, чи є якась робота, мені відповідали: «Немає». Я ніколи не бачив, щоб там хтось щось робив. А це ж були такі важливі установи, як Управління гуралень, Канцелярія державних податків, Генеральна дирекція пенсійного забезпечення службовців. Та коли я побачив ту силу-силенну службовців, що товклися без діла по кімнатах, мені спало на думку, що в установі, яка має нараховувати всім їм платню, напевне вже знайдеться для мене якась робота. Тому я записався в «Колегію нарахування платні службовцям».

— Ти й там був? зацікавлено спитав Струве.

— Був. Я ніколи не забуду, яке незвичайне враження справив на мене прихід до тієї установи. Вона велика й добре організована. Я з'явився туди об одинадцятій годині ранку, на ту пору вона мала відчинитися. У вартівні двоє молодих сторожів, налігши на стіл, читали «Батьківщину».

— «Батьківщину»? Струве, що тим часом кидав цукор горобцям, нашорошив вуха.

— Еге ж. Я привітав їх із добрим ранком. Лесть помітний плавний порух плечима означав, що моє вітання прийнято доволі прихильно. Один із них навіть ворухнувся правим підбором, що, мабуть, заміняло потиск руки. Я запитав, чи котрийсь із добродіїв вільний, щоб показати мені приміщення, де я працюватиму. Вони відповіли, що не можуть цього зробити: їм наказано не покидати вартівні. Я запитав, чи є тут ще якісь сторожі. Авжеж є, і чимало. Та їхній старший був у відпустці, один сторож мав вільний день, другий десь відлучився, третій стояв на варті, четвертий захворів, п'ятий пішов по воду, а шостий був десь надворі, «він там сидить увесь день»; зрештою, «жоден службовець не приходить раніше, ніж о першій». Цим мені натякнули на те, що я заважаю їм своїм недоречним, завчасним приходом, і на те, що сторожі також службовці.

Та коли я все-таки пояснив, що неодмінно хочу оглянути приміщення, щоб ознайомитися з розподілом праці в такій могутній, великій установі, один сторож пішов провести мене. Коли він відчинив двері, переді мною постало величне видовище: анфілада із шістнадцяти менших і більших кімнат.

«Отут є що робити» подумав я, радий, що мені спало на думку податися саме сюди. Тріск березових дров, що горіли в шістнадцяти кахляних грубах, приємно врівноважував спокій цих приміщень.

Струве, який слухав його розповідь дуже уважно, дістав олівця з дірки між підшивкою і верхом жилета й написав на своїй лівій манжеті цифру «16».

— «Ось кімната позаштатних працівників» пояснив сторож. «Їх у вас багато?» запитав я. «Та чимало» «А що ж вони роблять?» «Пишуть, звичайно, потроху»

Він сказав це так довірливо, що я визнав за ліпше припинити розмову. Ми перейшли через кімнати переписувачів, референтів, канцеляристів, ревізора і секретарів ревізора, контролера і секретарів контролера, адвоката, управителя палати, архіваріуса і бібліотекаря, скарбника, касира, повірника, протоколіста, діловода, реєстратора, старшого реєстратора, секретаря канцелярії, начальника канцелярії, начальника бюро і, нарешті, спинилися перед дверима, на яких позолоченими літерами було написано: «Президент». Я хотів відчинити двері й зайти туди, але сторож завбачливо зупинив мене. Він

схвилювано схопив мене за руку й прошепотів: «Тсс!». Згадавши одну давню казку, я не втримався й запитав: «Він що, спить?» «Заради бога, мовчіть: сюди ніхто не заходить, поки президент сам не подзвонить» «А він часто дзвонить?» «Ні, за рік, що я тут працюю, я ще жодного разу не чув, щоб він дзвонив». Ми, видно, знову почали надто довірливу розмову, тому я урвав її.

Десь близько дванадцятої почали збиратися позаштатні працівники, і я неабияк здивувався, побачивши, що то все мої знайомі з Генеральної дирекції пенсійного забезпечення службовців і з Управління гуралень. А ще більше я спантеличився, коли побачив управителя палати з Канцелярії державних податків, що неквапом зайшов і всівся в шкіряне крісло старшого реєстратора так само зручно і впевнено, як і на попередньому місці роботи.

Я відкликав убік одного з молодших службовців і запитав, як він вважає, чи варто мені відрекомендуватися президентові. «Тсс!» таємниче прошепотів він і повів мене до восьмої кімнати. Знов це таємниче «Тсс!».

Кімната, де ми опинилися, була така сама темна, як і всі інші, але ще брудніша. Із потрісканої шкіри на меблях ліз кінський волос, на письмовому столі, вкритому товстим шаром пороху, стояла висохла чорнильниця й лежали непочатий брусок сургучу, на якому попередній власник готичним шрифтом виписав своє прізвище, заіржавілі ножиці, настільний календар, розгорнений на даті із середини літа п'ять років тому, календар-довідник, також п'ятирічної давності, і аркуш сірого паперу, на якому разів із сто було написано «Юлій Цезар, Юлій Цезар, Юлій Цезар» упереміш зі «Старий Ной, Старий Ной». «Це кімната архіваріуса, тут нам ніхто не заважатиме» сказав мій провідник. «А хіба архіваріус сюди не заходить?» запитав я. «Він не був тут уже цілих п'ять років, то, мабуть, посоромиться тепер прийти» «А хто ж тоді виконує його роботу?» «Бібліотекар» «У чому ж полягає його робота в такій установі, як “Колегія нарахування платні службовцям”?» «А в тому, що сторож сортує квитанції в хронологічному й алфавітному порядку і посилає їх до палітурника, після чого бібліотекар пильнує, щоб їх розставили на відповідні полиці».

Струве тепер слухав Фалька з великою цікавістю і час від часу записував якесь слово на манжеті, а коли той замовк, вирішив, що йому також годилося б сказати щось вагоме.

— Ну, а як же тоді архіваріус отримує свою платню? запитав він.

— Як? Дуже просто, йому платню посилають додому.

Тим часом мій приятель порадив мені зайти до старшого реєстратора й попросити, щоб той відрекомендував мене іншим службовцям, які вже почали сходитись і ворушили жар у грубах, гріючись в останніх спалахах полум'я. Старший реєстратор, за його словами, був впливовою, але м'якосердою людиною і дуже любив, щоб йому виявляли увагу.

Я знав старшого реєстратора, коли він був іще управителем палати, і мав про нього іншу думку, але повірив своєму приятелеві й зайшов до нього.

Той трудівник сидів у великому кріслі перед кахляною грубою, простягнувши ноги на оленьчій шкурі. Він був цілком поглинутий прокурюванням свого мундштука з морської пінки, якого він тримав у шкіряному футлярчику. Щоб не сидіти зовсім без діла, він розгорнув учорашню «Поштову газету», черпаючи з неї корисні відомості про те, чого бажає уряд.

При моїй появі, що, мабуть, була йому не дуже приємна, він пересунув окуляри на лисину, праве око сховав за краєм газети, а лівим націлився на мене. Я виклав йому своє прохання. Він узяв мундштук у праву руку й поглянув, як той «прокурився». Грізна тиша, що запала в кімнаті, підтвердила всі мої побоювання. Він відкашлявся, і купа жару у відповідь голосно засичала. Потім він згадав про газету і знов заходився читати. Я вирішив повторити своє прохання в іншому варіанті. Тепер він уже не витримав. «Якого біса ви хочете? Чого зайшли до моєї кімнати? Можу я мати спокій у своїй власній кімнаті? Га? Геть звідси! Геть! Хіба ви не бачите, що я зайнятий? Зверніться до протоколіста, коли вам щось треба! А не до мене!»

Я пішов до протоколіста.

Там саме відбувалася велика конференція колегії постачання, що тривала вже три тижні. Протоколіст головував, а троє канцеляристів вели протокол. Взірці товарів від різних фабрикантів лежали купами на столах, біля яких сиділи всі вільні канцеляристи, переписувачі й

практиканти. Незважаючи на великі розбіжності в думках, урешті все-таки спинилися на двох сувоях паперу Лесебо і після нескінченних проб вибрали сорок вісім ножиць із премійованої продукції Гроторпа (старший реєстратор мав двадцять п'ять акцій цієї фабрики); випробування сталевих пер тривало аж тиждень, і на протоколи його списано дві стопи паперу; тепер дійшла черга до складаних ножиць застругувати олівці, і колегія саме випробовувала їх за чорними письмовими столами.

«Я пропоную шеффілдський ніжик № 4 з двома лезами, без штопора сказав протоколіст і відколов від стола тріску, таку завбільшки, що нею можна було б розпалити в грубі Що ви скажете на це, пане старший референт?»

Той, надто ревно випробовуючи, попав на цвях і вищербив ешільстунського ножика № 2 з трьома лезами, тому запропонував саме його.

Потім, коли всі висловилися, вагомо мотивуючи свої думки наслідками практичного випробування, голова вирішив, що вони візьмуть двісті сорок шеффілдських ножиць.

Проти цього виступив старший референт із довгою промовою, яка була записана в протокол, переписана в двох примірниках, зареєстрована, посортована (в алфавітному й хронологічному порядку), оправлена, а потім сторож під наглядом бібліотекаря поклав її на відповідну полицю. Ця промова, натхнена теплими патріотичними почуттями, власне, мала довести, що уряд зобов'язаний сприяти розвитку вітчизняної промисловості. Оскільки в промові звинувачено уряд адже її спрямовано проти урядового службовця протоколістові довелося виступити на захист уряду. Він почав з історії обліку промислової продукції (при слові «облік» усі позаштатні працівники нашорошили вуха), потім кинув погляд на економічний розвиток країни за останні двадцять років, причому вдався в такі подробиці, що в Рідаргольмі вибило другу годину, перше ніж він дійшов до суті справи. Почувши той фатальний дзвін, усі службовці посхоплювалися з місць, ніби на пожежу. Коли я спитав одного зі своїх молодих колег, що це має означати, мені відповів літній референт, який почув моє запитання: «Найперший обов'язок службовця, шановний колего бути точним!». Через дві хвилини після другої у величезному

приміщенні не було вже жодної душі. «Завтра ми матимемо гарячий день» шепнув мені один службовець на сходах. «Заради бога, що має статися?» стривожено запитав я. «Олівці!» відповів він. І справді, настали гарячі дні! Сургуч, конверти, ножі, промокальний папір, шпагат. Але й із цим ми впоралися, бо всі працювали. Отож нарешті одного дня з постачанням скінчили. Тоді я набрався відваги й попросив якоїсь роботи. Мені дали сім стосів паперів і звеліли переписати вдома їх начисто, щоб таким чином «показати» себе. Цю роботу я виконав дуже швидко, та не дочекався ні похвали, ні заохочення: навпаки, до мене поставилися з недовірою, бо в тій установі не люблять старанних працівників. Після того я вже ніколи не отримував жодної роботи.

Я не набридатиму тобі, описуючи той гнітючий рік, сповнений принижень, невимовних образ, безмежної гіркоти. До всього, що мені здавалося смішним і дріб'язковим, там ставилися з урочистою повагою, а все, що я цінував як велике й варте пошани, висміювали. Людей там вважали потолоччю, яка тільки на те й живе, щоб солдати при першій же нагоді її перестріляли. Там відверто лаяли новий державний лад, а селян називали зрадниками. Усе це я слухав протягом семи місяців; потім до мене почали ставитися з недовірою, бо я не сміявся разом із ними, почали дражнити й зачіпати. Якось, коли вони лаяли «собак із опозиції», я вибухнув, виголосив цілу промову, з якої вони дізналися, з ким я, і відтоді я став для них небажаний. Тепер я роблю те, що й багато інших, хто зазнав у житті катастрофи: кидаюся в обійми літератури!

Струве, видно, невдоволений таким швидким кінцем, сховав олівець, допив чарку й неуважно озирнувся довкола. Та все-таки вирішив щось сказати.

— Любий друже, ти ще не навчився, як жити на світі. Ти ще побачиш, як важко добувати щоденний хліб, і побачиш, як ця дрібна мета стає головною в житті. Людина працює заради шматка хліба і їсть той хліб, щоб могли працювати! Повір мені, я маю жінку й дітей і знаю, що кажу. Треба пристосовуватися до обставин, розумієш? Пристосовуватися! А ти не знаєш, яке становище літератора. Літератор стоїть поза суспільством!

— Ну й добре: це кара за те, що він хоче стати над суспільством! До речі, я ненавиджу суспільство, бо воно ґрунтується не на вільному договорі, а все просякнуте брехнею. Я залюбки тікаю від нього!

— Холоднішає зауважив Струве.

— Так. Може, підемо?

Мабуть, підемо.

Вогонь розмови згас.

Тим часом сонце зайшло, і на обрії з'явився серп місяця, що стояв тепер над Ладугордом. Поодинокі зірки змагалися з денним світлом, яке не поспішало залишити небо. Місто вниз почало затихати, подекуди вже спалахували газові ліхтарі.

Фальк і Струве пішли разом у напрямку північного передмістя, розмовляючи про торгівлю, навігацію, ремесло та інші речі, які їх нітрохи не цікавили. Нарешті вони попрощалися, і обом зразу полегшало.

Фальк ішов по Стремґатан на Шепсгольм, і в голові його зринали дедалі нові думки. Він почувавсь як пташка, що, широко змахнувши крильми, хотіла вилетіти на волю, але вдарилася в шибку і лежала тепер скалічена. Він сів біля берега на лавку, прислухаючись до плескоту хвиль. У вітті розквітлих кленів шепотів легіт, серпик місяця кидав тьмяне світло на чорну воду. Біля пристані стояло на припоні десятків зо два чи зо три човнів; вони смикали свої ланцюги, один за одним піднімали на мить із води носа і зразу ж опускали знов; вітер і хвилі ніби гнали їх уперед, і човни кидалися на стіну набережної, мов зграя нацькованих собак, та ланцюги шарпали їх назад, і тоді вони зі стуком збивалися до купи, наче хотіли порозтрошуватися.

Фальк просидів там до самої півночі; вітер заснув, хвилі лягли на спочинок, полонені човни більше не рвалися на ланцюгах, клени перестали шепотіти, на землю впала роса.

Тоді він підвівся і задумливо почвалав додому, до своєї самотньої мансарди далеко на Ладугорді.

Так провів вечір молодий Фальк; а старий Струве, який того самого дня перейшов до консервативної газети «Сіра мантия», попрощавшись із «Червоною шапкою», подався додому й написав до сумнівного «Прапора народу» статтю про «Колегію нарахування платні службовцям» на чотири шпальти, по п'ять крон за шпальту.

² Ідеться про виборчу реформу 1865 р., за якої нижчі прошарки суспільства отримали можливість обирати своїх представників до риксдагу. Втім на практиці ця реформа розчарувала демократичні сили Швеції. — *Тут і далі — прим. пер.*

Брати

Торговельний дім, чи, як називали його недруги, крамничка, торговця лляними виробами Карла Ніколауса Фалька, сина покійного торговця лляними виробами, одного з п'ятдесяти міських старійшин, капітана міської поліції, церковного радника й члена правління стокгольмського акціонерного товариства страхування від пожежі пана Карла Югана Фалька і брата колишнього позаштатного референта й теперішнього літератора Арвіда Фалька, стояв на Естерлонггатан, яка так стрімко спадала до провулка Феркен, що продавець, відірвавшись від роману, який він крадькома читав під прилавком, міг побачити біля пристані частину пароплава, кожух колеса, утлегар або що, верхівку дерева на Шепсгольмі й клаптик неба над нею. Продавець, що озивався на звичайне прізвище Андерсон а він навчився слухняно озиватися уранці відчинив, як завжди, крамницю, вивісив куделю льону, невід, вершу на вугрів, в'язку вудок разом із пучком недертого пір'я, замів підлогу, посипав її тирсою і сів за прилавок, де із порожньої коробки від свічок зробив своєрідну пастку, яку спускав із допомогою заціпки і куди вмить падала книжка, якщо входив господар чи хтось зі знайомих. Покупців можна було не боятися, по-перше, тому, що було ще дуже рано, а по-друге, багато їх ніколи не заходило. Підприємство було засноване ще за часів блаженної пам'яті короля Фредріка^[3] Карл Ніколаус Фальк разом з усім успадкував і цю відомість від свого батька, а той дістав її по прямій лінії від діда; раніше воно процвітало й давало добрий зиск, аж поки кілька років тому ввели злощасну «систему представництва», що поклала край торгівлі, перекреслила всі перспективи, загальмувала всяку ініціативу й загрожувала призвести буржуазію до занепаду. Так казав сам Фальк, але інші вважали, що торгівлю він провадив недбало й що поблизу, біля площі Слюсплан, з'явився сильний конкурент. Фальк без потреби не говорив про занепад підприємства, він був достатньо розважний і знав, коли й перед ким можна торкатися цієї струни. Коли хтось із його давніх ділових друзів делікатно дивувався зменшенню обороту, він заявляв,

що перейшов на гуртову торгівлю по селах, а крамницю тримає тільки задля вивіски. Йому вірили, бо за крамничкою в нього була невеличка контора, де він здебільшого просиджував, коли не йшов у місто чи на біржу. Та коли ту саму тривогу висловлювали його знайомі, референт чи магістр, розмова була інша. Тоді всьому причиною були скрутні часи, породжені парламентською системою, яка спричинила застій.

Тим часом Андерсон, якого потурбували кілька хлопців, що запитали з дверей, скільки коштує вудка, ненароком глянув на вулицю й побачив Арвіда Фалька. Оскільки він позичив книжку саме в Арвіда, ховати її не було потреби. Він довірливо, з виглядом мовчазного порозуміння, привітав свого колишнього товариша дитячих забав, коли той зайшов до крамнички.

— Він нагорі? трохи занепокоєно спитав Фальк.

— Саме п'є каву відповів Андерсон, показуючи на стелю.

Тієї миті просто в них над головами загуркотів стілець, посунений по підлозі.

— О, вже встає з-за столу, пане Арвіде.

Вони, видно, обидва добре знали той гуркіт і розуміли, що він означав. Почулися доволі важкі, рипучі кроки, що перехрещували кімнату в усіх напрямках, і до юнаків, які прислухалися знизу, крізь стелю долинув глухий гомін.

— Він був удома вчора ввечері? запитав Фальк.

— Ні, кудись виходив.

— Із приятелями чи зі знайомими?

— Зі знайомими.

— І пізно він вернувся?

— Пізенько.

— Як ти думаєш, він скоро спуститься? Я не хотів би підійматися нагору, щоб не зустрітися з невісткою.

— Він буде скоро тут, я чую по його ході.

Зразу ж по тому нагорі хряснули двері, і юнаки значуще Perezirнулися. Арвід рушив був до виходу, але переміг себе і лишився в крамниці.

За якусь мить тупіт долинув уже з контори. Стіни невеличкої кімнатки струснулися від кашлю, тоді знов почулася знайома хода: рип-рип, рип-рип.

Арвід зайшов за прилавок і постукав у двері контори.

— Прошу!

Арвід став перед братом. Тому на вигляд було років сорок. Він стільки й мав, бо був старший за Арвіда на п'ятнадцять років і через це та й не тільки через це звик уважати його за хлопчача, якому він заміняв батька. У нього був білявий чуб, біляві вуса й такі самі біляві брови та вії. Він був доволі огрядний і тому так чудово порипував черевиками, що стогнали під масою його опасистого тіла.

— А, це ти? мовив він із ледь помітним відтінком прихильності й зневаги; ці почуття йшли в нього в парі, бо він не мав зла до тих, хто з якогось погляду стояв нижче за нього, і водночас зневажав їх. Але тепер він був іще й розчарований видно, сподівався побачити когось достойнішого свого гніву; а брат був скромної, тихої вдачі й ніколи без потреби не ліз у вічі.

— Я не заважаю тобі, Карле? спитав Арвід, спинившись у дверях.

Ці покірні слова так подіяли на брата, що він вирішив дати перевагу прихильності. Він узяв собі сигару з великої шкіряної вишиваної сигарниці, а брата пригостив з коробки, що стояла біля каміна, бо ті «сигари для приятелів», як він їх відверто називав а він був відверта людина походили з розбитого корабля, що додавало їм принади, хоч і псувало смак, і куплені на аукціоні зіпсованих товарів, що робило їх багато дешевшими.

— Ну, що ти хотів? спитав Карл Ніколаус, закуривши, і сховав сірники в кишеню з неухважності, бо міг зосередитися тільки на чомусь одному, в межах певного кола, не дуже широкого якого завширшки, сказав би його кравець, знімаючи з нього мірку.

— Я хотів би поговорити про наші справи сказав Арвід, мнучи в руках незапалену сигару.

— Сідай! звелів брат.

Він завжди мав звичку садовити відвідувачів, коли хотів говорити з ними, бо тоді вони опинялися нижче за нього і їх легше було розбити, якщо була така потреба.

— Про наші справи? Хіба в нас є якісь спільні справи? почав він Я щось не пригадую. Може, про якісь *твої* справи?

— Я тільки хотів би знати, чи мені ще щось належить?

— Що б тобі могло належати, дозволю собі спитати? Може, гроші? Га? пожартував Карл Ніколаус і пустив на брата дим зі своєї дорогої сигари. Оскільки він не почув ніякої відповіді та й не дуже хотів її чути то сам повів далі: Щось належить? Хіба ти не отримав усього, що тобі належало? Хіба ти не підписав власноручно рахунку в опікунській раді? Хіба я відтоді не годував і не одягав тебе, не утримував із умовою, що ти сплатиш мені борг, коли матимеш змогу? Ти ж сам пристає на таку умову. Я все записував, щоб вернути свої гроші, коли ти вже зароблятимеш собі на хліб. Але до того, бачу, ще далеко.

— А я й хочу заробляти на себе, тому й прийшов сюди з'ясувати, чи мені щось належить, чи я твій боржник.

Брат кинув на свою жертву пронизливий погляд, намагаючись визначити, чи має вона якусь задню думку, після чого, порипуючи черевиками, заходився міряти навскоси кімнату від плювальниці до стояка на парасольки. Брелоки на годинниковому ланцюжку побрязкували, ніби попереджали, щоб ніхто не попадався йому на дорозі, а тютюновий дим піднявся й заліг довгою грізною хмарою між грубою і дверима, ніби провіщав бурю. Він ходив швидко, опустивши голову й звівши плечі, немов заучував роль. А коли вирішив, що вже знає її, спинився перед братом, глянув йому просто у вічі своїми зеленавими облудними очима, вкладаючи в той погляд якнайбільше довір'я й суму, і голосом, що звучав так, наче долинав із могили на цвинтарі святої Клари, сказав:

— Ти нечесний, Арвіде! Не-чес-ний!

Кожного, крім Андерсона, що за дверима підслухував їхню розмову, зворушили б ці слова, які з таким глибоким сумом сказав брат братові. Сам Арвід, який змалку звик вірити, що всі люди чудові, тільки він поганий, справді на мить замислився, чесний він чи ні, а що його вихователі всіма можливими способами розвинули в ньому надзвичайно вразливе сумління, йому здавалося, що він був не зовсім чесний, принаймні не зовсім відвертий, бо й тепер не спитав відверто, чи його брат не шахрай.

— Я дійшов висновку натомість мовив Арвід що ти обдурив мене й не додав частини мого спадку; я вирахував, що ти надто дорого оцінив свої погані харчі й зношений одяг; я знаю, що весь мій спадок не міг

піти на мою нікчемну освіту, і думаю, що ти винен мені доволі велику суму, яка мені тепер потрібна і яку я хочу отримати!

Усмішка осяяла братове обличчя, і він із таким спокійним виразом, такими спокійними рухами, ніби роками готувався зробити саме так, щойно почує цю фразу, засунув руку в кишеню штанів, побрязкав в'язкою ключів, витяг її, описав нею дугу в повітрі й урочисто підступив до сейфа. Він відімкнув сейф квапливіше, ніж хотів і ніж дозволяла святість місця, й дістав папір, що також лежав готовий і чекав на ту фразу. Він подав його братові.

— Це твій підпис? Кажи! Твій чи ні?

— Мій.

Арвід підвівся і хотів вийти.

— Ні, сядь! Сядь, кажу!

Якби в кімнаті був собака, він негайно сів би.

— Ну, що тут написано? Читай!.. «Я, Арвід Фальк, визнаю і підписуюся що я від свого брата Карла Ніколауса Фалька, призначеного моїм опікуном, отримав повністю свою спадщину яка становить» і так далі Він посоромився назвати суму Отже, ти визнав і підписав те, чому не віриш! Хіба це чесно, дозволю собі запитати? Ні, відповідай на моє питання! Це чесно? Ні! *Ergo*^[4], ти дав фальшиве свідчення. Виходить, ти шахрай! Авжеж, шахрай. Хіба не правда?

Сцена була надто вдячна, і тріумф був надто великий, щоб утішатися ними без публіки. Несправедливо оскаржений мусив мати свідка; він відчинив двері до крамниці й гукнув:

— Андерсоне! Скажи мені одну річ, тільки добре слухай! Коли я даю фальшиве свідчення, я шахрай чи ні?

— Звісно, ви шахрай, господарю! щиро й не роздумуючи відповів Андерсон.

— Чуєш, він каже, що я шахрай коли підписую фальшиву квитанцію. Ну, а я хіба не це щойно казав? Ти нечесний, Арвіде, нечесний! Я про тебе завжди був такої думки. Скромні люди найчастіше виявляються шахраями. Ти завжди був скромний і поступливий, але я бачив, що ти потай виношуєш інші думки. Ти шахрай!

Це саме сказав би й наш батько, я кажу «сказав би», бо він завжди казав те, що думав, він був чесною людиною, Арвіде, а ти ти ні! І, будь

певен, якби він тепер був живий, то з болем і смутком сказав би: «Ти нечесний, Арвіде! Нечесний!».

Карл Ніколаус знов пройшовся кілька разів із кутка в куток, і його хода прозвучала, ніби аплодисменти цій сцені. Тоді забряжчав ключами, наче давав знак опустити завісу. Остання фраза була така заокруглена, що будь-який додаток тільки зіпсував би все. Незважаючи на тяжке звинувачення, якого він сподівався вже не один рік, бо йому завжди здавалося, що брат має нещире серце, він був дуже вдоволений, що все вже скінчилося так щасливо, так гарно скінчилося, так мудро він поставив крапку. Він майже повеселішав, навіть був трохи вдячний братові. Крім того, йому випала чудова нагода зігнати злість, бо його сьогодні розсердила дружина. Зганяти злість на Андерсонові з плином років стало нецікаво, а зганяти злість на дружині він давно вже втратив охоту.

Арвід мовчав; у нього виховали таку боязку вдачу, що йому завжди здавалося, ніби він робить не те, що треба. Змалку він наслухався вдосталь цих безмежно гучних слів: справедливий, чесний, щирий, правдивий. Їх виголошували щодня, щогодини, і вони стояли перед ним, мов суддя, що постійно виголошував: «Винен!».

На мить він подумав, що помилився в підрахунках, що брат чесний, а сам він справді шахрай; але наступної миті він знов уже бачив у братові брехуна, який простою софістикою обернув усе навпаки, і він вирішив утекти, щоб не дійшло до сварки, втекти, не розповівши йому своєї другої справи: що він має намір змінити фах.

Пауза затяглася довше, ніж передбачалося. Таким чином Карл Ніколаус дістав можливість іще раз подумки пережити свій тріумф. Те чудесне слово «шахрай» так легко було вимовляти, все одно що «махай»; і двері він відчинив так вчасно, і Андерсонова відповідь була така доречна, і папір з'явився саме тоді, коли треба, він не забув ключів на нічному столику, замок так легенько відімкнувся, докази було сплетено, як добрий невід, і Арвід упіймався в нього, мов щука. Карл Ніколаус повеселішав, він усе простив, ні, все забув і, замкнувши сейф, назавжди сховав там неприємну справу. Однак йому не хотілося так розлучатися з братом, він відчував потребу поговорити з ним про щось інше, прикрити кількома пригорщами порожніх слів прикру сутичку, побачити його в буденних обставинах, наприклад, як він

сидить за столом і а чому б ні? їсть і п'є; люди завжди здаються вдоволеними, коли їдять і п'ють, а він хотів бачити брата вдоволеним і веселим, хотів, щоб його обличчя знов було спокійне і голос не тремтів; він вирішив запросити його на сніданок. Важко було тільки знайти перехід, відповідний місток, щоб перекинути його через провалля. Він пошукав у голові, але дарма, тоді пошукав у кишнях і знайшов. Сірники!

— От біс, ти ж не прикурив сигари, хлопче! сказав він зі щирою, не вдаваною теплотою.

Та Арвід під час розмови розкришив сигару в пальцях, і вона не запалювалась.

— На, візьми собі іншу! Карл Ніколаус простяг йому свою велику шкіряну сигарницю Бери, бери! Це добрі сигари.

Арвід, який, на жаль, не здатен був нікого образити, вдячно, мов простягнену для примирення руку, взяв запропоновану йому сигару.

— Отак-то, хлопче повів далі Карл Ніколаус приємним світським тоном, до якого мав великий хист Знаєш що? Ходімо в «Ригу» поснідаємо! Згода?

Арвід, не звиклий до ласки, так розчулився, що похапцем потис братові руку, вискочив із контори і, не попрощавшись з Андерсоном у крамничці, вибіг надвір і помчав вулицею.

Брат був приголомшений; цього він збагнути не міг. Що це мало означати? Втекти, коли тебе запрошують поснідати! Коли на тебе не мають зла! Втекти! Навіть пес і той так не зробить, коли йому кинеш шматок м'яса!

— От дивак! пробурмотів він і зарипів черевиками по мостинах підлоги.

Потім підійшов до столу, якнайвище підкрутив стільця й вибрався на нього. З цього місця він міг дивитися на людей і на події звисока і вважати їх дрібними, але не аж так, щоб не користатися ними задля власного зиску.

³Фредрік І — князь гессенський, згодом шведський король (1720–1751).

⁴Отже (*лат.*).

Нові мешканці Ліль-Янса

Минула восьма година. Був чудовий травневий ранок. Арвід Фальк після сцени в брата ходив вулицями, невдоволений собою, братом і всім на світі. Він хотів, щоб небо захмарилось, хотів опинитися серед поганих людей. Арвід не зовсім вірив, що він шахрай, але був невдоволений собою, бо звик ставити до себе високі вимоги, звик бачити в братові ніби названого батька, якого дуже шанував, майже обожнював. Та душу його тривожили й інші думки. Він був без грошей і без роботи. Це останнє, мабуть, було найгірше, бо для нього, обдарованого буйною фантазією, бездіяльність здавалася страшним ворогом.

Думаючи свої невеселі думки, Арвід Фальк досяг Малої Садової вулиці, пройшов тротуаром лівобіч повз драматичний театр і невдовзі опинився на Норландсгатан; він без мети простував далі, і скоро бруківка стала нерівна, замість кам'яниць потяглися дерев'яні халупи, погано вдягнені люди підозріло поглядали на ошатного юнака, що так рано завітав до їхнього кварталу, а виголоджені собаки злісно гарчали на чужого. Поминаючи гурти артилеристів, поденників, робітників броварні, праль і учнів із майстерень, Арвід швидко досяг кінця Норландсгатан і опинився на Гумлегордсгатан. Він зайшов у парк Гумлегорд. Корови головного артилерійського інтенданта вже вийшли на пашу, старі голі яблуні пробували зацвісти, липи вкрилися зеленню, і в їхньому вітті вистрибували білки. Арвід поминув карусель і вийшов на алею, що вела до театру. Там сиділи хлопчаки, які втекли з уроків, і гралися в гудзики. Неподалік лежав горілиць у траві учень маляра і крізь високе склепіння дерев дивився на хмари; він посвистував так безжурно, ніби на нього не чекали ані майстер, ані підмайстер. Тим часом мухи й інші комахи обліпили його відра з фарбою.

Фальк вийшов на пагорб біля качинового ставка й почав знічев'я роздивлятися на пуголовків і кінських п'явок та ловити водяних коників. Потім заходився шпурляти камінці у воду. Це розігнало йому кров, і він почувався школярем, який утік з уроків вільним, зухвало

вільним адже він здобув собі волю, хоч і такою великою жертвою. Фальк думки, що він тепер незалежний і може втішатися природою, яку ліпше розумів, ніж людей, що лише кривдили й намагались образити його. Фальк повеселішав, тривожні думки розвіялися. Він рушив далі за місто, поминув перехрестя і опинився в північному кінці Гумлегордсґатан. Побачивши, що в огорожі проламано кілька дощок, а далі протоптано стежку, він проліз у дірку, злякавши якусь бабусю, що рвала кропиву, тоді подався широким полем, засадженим тютюном тепер воно забудоване дачами і опинився перед брамою Ліль-Янса.

Тут весна вже буяла на повну силу. Невеличкий будиночок із трьох кімнат потонув у вкритих цвітом кущах бузку і яблунях, захищених від північного вітру сосновим лісом по той бік шляху. Перед Фальковими очима відкрилася справжня ідилія. На дужці помийниці стояв півень і кукурікав, прив'язаний пес лежав на сонці й відганяв мух, бджоли хмарою кружляли над вуликами, городник прополював навколішки редиску в парнику, вівчарики й горихвістки співали на кущах агрусу, напівголі дітлахи ганяли курей, яких вабили щойно засіяні грядки. Над усім цим здіймалося блакитне небо, а позаду чорнів ліс.

За парниками, під огорожею, сиділо двоє чоловіків. Один, у чорному циліндрі й чорному, вичищеному костюмі, мав вузеньке, бліде обличчя й скидався на священика. Другий, товстий, занехаяний, із набряклими повіками й монгольськими вусами, нагадував цивілізованого селянина; дуже бідно вдягнений, він міг бути ким завгодно: волоцюгою, ремісником чи артистом. Він мав вигляд людини, що дійшла до краю.

Худий, що, мабуть, мерз, хоч і сидів на сонці, читав уголос книжку товстому, який, здавалося, перепробував усі клімати на землі й міг спокійно витримати кожен із них.

Проходячи повз огорожу, Фальк виразно чув кожне слово, тому вирішив, що ніхто не зможе закинути йому чогось поганого, коли він стане й послухає.

Худий читав незворушним, глухим, монотонним голосом, а гладкий час від часу виявляв своє схвалення: удоволено пирхав, щось мурмотів або й плював, коли слова мудрості, які він слухав, переходили межу звичайного людського розуміння. Довготелесий читав:

— «Найвищих принципів, як уже сказано, є три: один абсолютно безумовний і два відносно безумовних. *Pro primo*^[5]: найголовніший,

абсолютно безумовний принцип має означати дію, що лежить в основі всього свідомого і єдина робить його можливим. Цей принцип є тотожністю $A = A$. Він завжди зберігає своє значення, його ні в якому разі не можна знехтувати, виводячи всі емпіричні означення свідомості. Це первісна істина свідомості, тому ми мусимо її визнати; крім того, вона не є чимось необов'язковим, як кожна емпірична істина, а як наслідок і зміст вільної дії є тільки безумовною». Тобі зрозуміло, Олле? спитав читець.

— О так, це чудово!.. «Вона не є чимось умовним, як кожна емпірична істина» От молодець! Читай далі, читай!

— «Коли визнати читав далі худий що ця теза правильна без будь-якого дальшого обґрунтування»

— Ото хитрун! «Правильна без будь-якого дальшого обґрунтування» мовив удячний слухач, який цим хотів відкинути від себе всяку підозру, що він не розуміє прочитаного «Без будь-якого дальшого обґрунтування» замість просто сказати: «Без будь-якого обґрунтування»! Ну й спритно ж!

— Читати далі, чи ти щохвилини мене перебиватимеш? запитав ображений читець.

— Ні, не перебиватиму, читай, читай!

— «Таким чином» тут іде висновок (надзвичайно переконливий!) «ми дістаємо можливість щось визначити».

Олле пирхнув.

— «Цим ми визначаємо не A » (велике A) «а тільки, що $A \in A$, якщо A взагалі існує. Йдеться не про зміст тези, а тільки про її форму. Отже, теза $A = A$ за своїм змістом умовна (гіпотетична) і безумовна тільки за своєю формою». Ти звернув увагу, що йдеться про велике A ?

Фалькові набридло слухати: то була страшенно глибока філософія Упсали, яка прибукала аж сюди, щоб приборкати грубу натуру столиці. Він поглянув, чи кури, бува, не попадали із сідал, а петрушка не перестала рости, слухаючи наймудріше з усього, що досі вимовляли в Ліль-Янсі людські уста. Він здивувався, що небо й досі стояло на місці, хоч було свідком такого випробування сили людського духу, а водночас його нижча людська природа заявила про свої права: він відчув, що в нього пересохло в горлі, й вирішив зайти до будинку і попросити склянку води.

Отож Фальк завернув на подвір'я і заглянув до крайньої від дороги кімнати. Це була колишня пекарня. Двері до неї стояли відчинені; вони виходили в сінці, не більші за скриню. У кімнаті, крім відкидної лави й поламаного стільця, не було ніяких меблів. Фальк побачив там двох чоловіків: один із них, у сорочці й штанях, підперезаний паском, стояв перед мольбертом. З вигляду він скидався на підмайстра, але насправді був художником і саме робив ескіз запрестольного образу. Другий був гарний юнак, дуже добре вдягнений порівняно зі злиденим довкіллям. Він скинув піджак, стягнув сорочку і був тепер художникові за натурника. На вродливому, благородному обличчі юнака лишилися сліди проведеної в гулянці ночі, і він час від часу куняв, за що діставав сувору догану від майстра, який, видно, тримав його під своєю опікою. Коли Фальк зайшов до кімнати, він якраз почув кінець однієї такої нотації.

— І тобі не соромно? Це ж свинство пити з тим розпусником Селеном! А тепер стовбичиш тут, марнуєш час, замість сидіти в торговельному інституті Підніми трохи праве плече, отак! Ти, може, розтринькав ті гроші, які мав заплатити за квартиру, що боїшся йти додому? Нічого вже не лишилося? Нічогісінько?

— Та ні, трошки є, хоч надовго не вистачить Юнак вийняв із кишені штанів складений аркуш, розгорнув його й показав два паперові риксдалери.

— Дай мені, я збережу їх для тебе сказав майстер, накладаючи на асигнації свою батьківську руку.

Фальк, який даремно намагався звернути на себе увагу, вирішив, що може піти собі так само непомітно, як і зайшов. Знов поминувши купу гною і двох філософів, він повернув лівобіч на вулицю Королеви Крістіни й скоро побачив молодого художника, що прилаштував свій мольберт на узліссі, перед невеликим, зарослим вільхою мочаром. То був гарний, стрункий, майже елегантний юнак із гоструватим, смаглявим обличчям; від усієї його постаті віяло життям. Він скинув піджака й капелюха і, видно, počував себе якнайліпше. Він напереміну то посвистував, то наспівував, то щось говорив сам до себе.

Коли Фальк порівнявся з ним і побачив його в профіль, той обернувся:

— Селене! Добридень, друже!

— Фальку! От уже не сподівався зустріти в лісі давнього знайомого! Заради бога, що це означає? Ти не на роботі в таку пору?

— Ні. А ти тут живеш?

— Так, я втік сюди з кількома знайомими першого квітня. У місті стало жити надто дорого, та й господарі зробилися дуже прискіпливі! Він лукаво усміхнувся краєчком уст, карі очі його заблищали.

— Он як мовив Фальк то ти, мабуть, знаєш тих диваків, що сидять за парниками й читають?

— Філософів? Ще б пак! Той довготелесий працює позаштатно в аукціонній комісії за вісімдесят риксдалерів на рік, а той низенький, Олле Монтанус, мав би, власне, сидіти собі вдома й ліпити, бо він скульптор, а він ні тобі зійшовся з Ігбергом на філософії, кинув працювати і тепер швидким темпом котиться вниз. Він відкрив, що мистецтво чуттєве заняття, а не духовне!

— Ну, а з чого ж він живе?

— Та, власне, ні з чого. Часом він позує практичному Лунделові, дістає за це шматок кров'янки і живе тим день чи й більше. Крім того, Лундел дозволяє йому спати на підлозі у своїй кімнаті, каже, що «він трохи гріє», коли дрова такі дорогі. У квітні тут було ще дуже холодно.

— Як такий Квазімодо може позувати?

— А чого ж, Лундел малював із нього у «Зніманні з хреста» одного з розбійників, у якого ноги вже перебиті. Оскільки ж він, сердега, справді хворіє на ноги, то має цілком переконливий вигляд, коли звішується на спинку стільця. Часом він повертається спиною, тоді це вже інший розбійник.

— Чому ж він сам нічого не робить? Ні на що не здатний?

— Олле Монтанус геній, щоб ти знав, але він не хоче працювати, він філософ і став би великою людиною, якби тільки вчився. Справді, цікаво послухати, як вони з Ігбергом розмовляють. Щоправда, Ігберг начитаніший, але Монтанус має таку добру голову, що часом заганяє його в кут. Тоді Ігберг знов починає читати вголос, але ніколи не дає Монтанусові книжки.

— Он як. А тобі теж подобається Ігбергова філософія? запитав Фальк.

— О, вона така мудра, така мудра! Ти ж бо любиш Фіхте? Ой-ой-ой, що то за людина!

— Ну перебив його Фальк, який був байдужий до Фіхте а що то за два типи в кімнаті?

— Ага, ти й їх бачив? Один із них практичний Лундел, жанровий чи, швидше, церковний художник, а другий мій приятель Реньєльм.

— Реньєльм?

— Так, дуже пристойний хлопець.

— Він начебто там позує?

— Справді? Так, Лундел уміє до кожного знайти стежку. Навдивовижу практичний чоловік. Ходімо подражнимо його, це для мене тут найвеселіша розвага. А може, тобі вдасться почути, як говорить Монтанус, це справді цікаво.

Зваблений надією не так почути Монтануса, як випити склянку води, Фальк вернувся із Селеном до будинку; він допоміг йому нести мольберт і фарби.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ